

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makale / Review Article

Ortaçağ'dan Günümüze Çocuk Terki Uygulamaları

Child Abandonment Practices from Medieval to Present

Fikret YAMAN¹

¹Dr, Aile ve Sosyal Hizmetler
Bakanlığı, e-posta,
shufyaman@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2385-5824

Başvuru: 24.06.2021
Kabul: 30.06.2022

Atf:
Yaman, F. (2022). Ortaçağ'dan
günümüze çocuk terki uygulamaları.
Toplum ve Sosyal Hizmet, 33(4),
1209-1227. DOI:10.33417/tsh.956979

ÖZ

Modern dönemde, çocuk terki ile mücadelede ön plana çıkan anonim çocuk terki uygulamalarını özellikle de bebek kutuları yöntemini doğru bir şekilde anlamak ve anlamlandırabilmek için bu uygulamaların ortaya çıktığı zeminin ve aktörlerinin bilinmesi gerekmektedir. Kilise tarafından Ortaçağ'dan itibaren çocuk terkinin ve ölümlerinin önlenmesi amacıyla başlatılan buluntu kutuları uygulaması, farklı isimler altında günümüze kadar devam etmiş ve Dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır. Bebek kutuları ile aynı kurguya sahip olan anonim doğum ve güvenli liman yasaları, anneler başta olmak üzere çocuğun yasal sorumluluğunu taşıyan kişilere hukuken çocuklarını terk etme ve ebeveynlik yükümlülüklerinden kurtulma imkânı tanımaktadır. Bu çalışmanın amacı, istenmeyen çocukların hayatını kurtarma iddiasıyla hareket eden modern dönemdeki çocuk terki uygulamalarını tarihsel bağlamı içerisinde ele alarak okuyucuya çocuk korumanın tarihi konusunda bir bakış açısı sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Çocuk terki, terk edilen çocuk, bebek kutusu, çocukların öldürülmesi, çocuk koruma

ABSTRACT

In the modern period, in order to properly understand and interpret the anonymous abandonment of children practices, the baby boxes in particular, that come to the forefront in the fight against abandonment of children, the background and the actors of these practices need to be known. The foundling wheels practice, which is initiated by the Church in Medieval to prevent the deaths and abandonment of children, have continued until today with different names and have spread to many countries in the World. The safe haven laws and anonymous birth, which have the same fiction as baby boxes, allow people who hold legal responsibility for the child, especially mothers, to legally abandon their children and get rid of their parenting obligations. The study aims to provide the reader with a perspective on the history of child protection by addressing the abandonment of children practices in the modern period which are acting with the claim of saving the lives of unwanted children. within a historical context,

Keywords: Child abandonment, abandoned child, baby box, infanticide, child protection

GİRİŞ

Çocuk terkinin tarihi, binlerce yıl öncesine dayanmasına ve çocuğun hayatında önemli sorunlara yol açmasına rağmen bu konudaki alan yazının yeterli olduğunu söylemek güçtür.

Sosyal hizmetin temel alanlarından biri olan çocuk koruma ile ilgili ilk hukuki düzenlemeler, buluntu ve gayri meşru çocukların bakımını konu edinmiştir. Terk ve buluntu çocukların tarihine eğilmenin iki nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, terk ve buluntu çocuklar, çocuk korumanın önemli alanlarından biri olup birçok toplumda ilk olarak bu gruba hizmet sunulmuştur. İkincisi, terk ve buluntu çocuklara yönelik kurumsal bakım hizmetlerinin tarihi bilinmeden korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetleri anlamak pek mümkün görünmemektedir (Engel, 1912: 141 - 142).

Çocukların fiziksel terki günümüzde birçok ülkede yasak olmasına rağmen çocuk terkine yasal olarak izin veren birçok ülke bulunmaktadır. Çocuklar, önceleri daha çok cami/kilise avlularına, sokakların tenha yerlerine veya hastane önlerine terk edilirken günümüzde anneler çocuklarını yasal olarak belirlenen yerlere (bebek kutuları, hastaneler, itfaiye merkezleri gibi) soruşturma ve kovuşturmayla uğrama endişesi taşımadan terk edebilmektedir (Yaman, 2020).

Avrupa ülkelerinde, çocuk terki ile mücadelede ön plana çıkan bebek/buluntu kutuları yöntemi kapsamlı olarak incelendiğinde yöntemin tarihinin Ortaçağ'a dayandığı ortaya çıkmıştır. Çocuk terki ile mücadelede, Ortaçağ'dan başlayarak yüzyıllarca kullanılan buluntu kutusu yöntemi 19.yy'ın sonlarında terk edilmiştir. Buluntu kutusu yöntemi, bebek kutusu adıyla 1999 yılından itibaren Almanya'dan başlayarak dünyanın birçok ülkesinde yeniden faaliyet göstermeye başlamıştır. Bebek kutusuna benzer şekilde, 1999 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) çocuk terki ile mücadele için güvenli liman yasaları yürürlüğe girmiştir. Öncülüğünü Fransa'nın yaptığı anonim doğum uygulaması da, çocuk terki ile mücadelede ön plana çıkan stratejiler arasında yer almaktadır.

Bebek kutuları, güvenli liman yasaları ve anonim doğum uygulaması, çocukların güvensiz bir şekilde terk edilmelerinin önüne geçmeyi, çocukların yaşama hakkını teminat altına almayı ve çocukların güvenli bir şekilde kamu kurumları tarafından belirlenen yerlere (hastane, sosyal hizmet kuruluşu, itfaiye vb.) bırakılmalarını amaçlayan yöntemlerdir.

Literatüre dayalı bu çalışmada, günümüzde, çocuk terki ile mücadele anlamında Avrupa ülkeleri başta olmak üzere küresel ölçekte uygulanan bebek kutuları, öncülüğünü Fransa'nın yaptığı ve Avrupa ülkelerinde uygulanan anonim doğum uygulamaları ve ABD'de uygulanan güvenli liman yasaları, tarihsel bağlam ve çocuk hakları perspektifi temelinde ele alınmış ve konuya ilişkin tartışmalara yer verilmiştir.

ÇOCUK TERKİNİN TANIMI

Din, kültür ve hukuk sistemleri tarafından çocuk terki farklı bir şekilde ele alındığından dolayı literatürde çocuk terkinin ne olduğu ile ilgili standart bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ebeveynlerin, gizli veya açık çeşitli nedenlerle ebeveynlik yükümlülüklerinden kurtulup çoğunlukla kendilerine ulaşamayacak bir şekilde çocuklarını terk etmeleri, çocuk terki olarak tanımlanabilmektedir.

Browne, Chou ve Whitfield (2012) çocuk terkinin açık ve gizli terk olmak üzere iki şekilde tanımlanabileceğini ifade etmektedir: “Ebeveynlerin kimlik bilgilerini saklamaksızın, ebeveynlik yükümlülüklerini yerine getirmek istemedikleri ve çocuklarına geri dönmek istemedikleri durumları” açık terk olarak tanımlanırken “ebeveynlerin gizli olarak, kimlik bilgilerinin bilinmemesini sağlayacak şekilde yükümlülüklerinden vazgeçmek suretiyle çocuklarını anonim olarak terk etmeleri” ise gizli terk olarak tanımlanmıştır.

Çocuk terki ile ilgili kullanılan kavramlardan biri de buluntu çocuktur. Buluntu çocuk kavramı, Arapça’da lakit olarak ifade edilmektedir. Sözlükte “bulmak, bir şeyi yerden almak, buluntu” anlamına gelen lakit, fıkhıta “terkedilmiş ya da kaybolmuş olup başkası tarafından bulunan ve anne babası da bilinmeyen çocuk” demektir (Lakit, İslam Ansiklopedisi, 2019; Serahsî, 2015, c.10: 369; Zuhaylî, 1994, c.7: 245). Tanımdan anlaşılacağı üzere, bir çocuğun buluntu olarak işlem görebilmesi için terkedilmiş olması, terk eden kimsenin ve anne – babanın bilinmemesi gerekmektedir.

Türkiye’de hukuki düzenlemelerde “çocuk terki” veya “buluntu çocuk” kavramına açıkça yer verilmemiş olmakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na (41.md) göre “her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.” hükmü bulunmaktadır. Anayasa’daki bu hüküm, çocukların haklarını ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla, gizli veya açık bir şekilde çocukların terk edilmesi, çocukların anne ve babalarıyla yaşama hakkının ihlal edilmesine yol açacak eylemlerden kaçınılması gerektiği açıktır.

Savunmasız ve korunmaya muhtaç durumdaki kişilerin terk edilmesi, Türk Ceza Kanunu’nda [TCK] (2004) suç olarak düzenlenmiş ve terkin kişi üzerindeki etkilerine göre yaptırımlar düzenlenmiştir. TCK’ya göre “yaşı veya hastalığı dolayısıyla kendini idare edemeyecek durumda olan ve bu nedenle koruma ve gözetim yükümlülüğü altında bulunan bir kimseyi kendi haline terk eden kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” hükmü bulunmaktadır (97.md.1.fıkra). Terk dolayısıyla mağdurun hastalığa yakalanması, yaralanması ve ölmesi durumunda ise ağırlaştırılmış suç hükümlerinin uygulanacağı hüküm altına alınmıştır (2.fıkra).

Çocuk terki ve buluntu çocuk tanımı ile ilgili bu özet bilgilerden sonra çocuk terkinin nedenlerine değinilecektir.

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE ÇOCUK TERKİNİN NEDENLERİ

Çocukların terk edilmesinde, ebeveynlerin psikolojik ve sağlık durumları, örf ve adetler, evlilik dışı ilişkiler, çocuğun sağlık durumu ve cinsiyeti, savaşlar, sosyo-ekonomik koşullar ve kamu politikaları gibi birçok faktör bulunmaktadır.

Bebeklerin öldürülmesi veya terk edilmesinde istenmeyen gebeliklerin yanı sıra toplumsal dışlanma veya partnerin durumundan dolayı çocuğa bakamama, ensest, tecavüz, ev içi şiddet, travmalı çocukluk geçirme, aile baskısı gibi birçok neden etkili olmaktadır (Klier vd., 2013).

Antik Yunan döneminde bazı eyaletlerde zayıf ve engelli bebeklerin öldürülmesine yasal olarak izin verilmiştir. Ayrıca, "normal" bebeklerin öldürülmesi, yasal olarak onaylanmamakla birlikte, nadiren cezalandırılan bir eylem olmuştur. Zira mezkûr dönemde çocukları öldürmek, ev reisinin hakkı olarak görülmüştür (Dvorak, 1998, akt. Donnelly, 2009; Ryznar, 2012). Eski Roma'da, çocuk ve aile üzerindeki bütün yetki babaya ait olup devletin bir müdahalesi olmamıştır. Baba, bu keyfi yetkisini çocuklarını terk etmekten öldürmeye kadar istediği şekilde kullanabilmiş ve bundan dolayı hukuki bir yükümlülükle karşılaşmamıştır (Canan, 1981).

Romalılarda, bebeklerin öldürülmesi yasal bir eylem olmakla birlikte bu uygulamalar toplum tarafından kınanmıştır. Özellikle yoksulluk nedeniyle çocukların öldürülmesi, ebeveynlik yetkilerinin kötüye kullanımı olarak değerlendirilmiştir (Engel, 1912).

Çocuk terkinin nedenleri ile ilgili olarak burada yer verilmesi gereken bir diğer uygulama ise İslam öncesi Arap toplumlarındaki çocukların diri diri gömülmesi olgusudur. Arapların, birkaç sebepten ötürü kız çocuklarını diri diri gömdüğü aktarılmaktadır. İlk olarak Araplar, "Meleklerin, Allah'ın kızları" olduklarını iddia etmiş, böylelikle kızları ona geri döndürmüşlerdir. Bunun yanında, kızların esir alınıp köle edilme korkusunun da çocukların ölüme terk edilmesinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Çocukların öldürülmesinin temel nedenlerinden bir diğeri ise Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla vurgulanan fakirlik korkusudur (akt. Kurtubî, 1988/1998, c.18: 433).

İslam öncesi Arap toplumlarındaki yoksulluk korkusu kaynaklı çocuk öldürme olgusu ve Antik Yunanda, çocukların öldürülmesine yasal olarak izin veren uygulamalar ile modern dönemdeki iki uygulamanın aradan binlerce yıl geçmesine rağmen aynı/benzer olduğu düşünülmektedir. İslam öncesi Arap toplumlarındaki çocukların diri diri gömülmesinin ve ölüme terk edilmelerinin temel gerekçesi olan yoksulluk korkusu, günümüze kadar devam etmiş ve birçok ülkenin nüfus/aile politikalarına yansımıştır.

İngiliz nüfus bilimci Thomas Robert Malthus (1798: 61, akt. Howden ve Zhou, 2014) nüfus teorisinde özetle, gıda üretimindeki artışın nüfus artışından daha yavaş olacağını ve buna bağlı olarak yaşam refahının düşeceğini iddia etmektedir. Malthus'un bu teorisi, birçok ülkenin nüfus politikalarında etkili olmuştur. Modern dönemde, yoksulluk korkusundan kaynaklı nüfus politikalarının, en katı bir şekilde uygulandığı ülke ise Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Çin'in yaklaşık 40 yıldan fazla zorla uyguladığı tek

çocuk politikası¹ nedeniyle milyonlarca çocuk ebeveynleri tarafından terk edilmiş veya öldürülmüştür (Feng, Gu ve Cai, 2016; Johnson, Banghan ve Liyao, 1998; Jiang, Li, Feldman ve Sánchez-Barricarte, 2012; Shang ve Wu, 2003; Tiefenbrun ve Edwards, 2008; Whyte, Wang ve Cai 2015).

Çocuk terkinin temel nedenlerinden bir diğeri ise, gayri meşru birliktelikler sonucu dünyaya gelen çocuklardır. Evlilik öncesi veya evlilik dışı cinsel birlikteliklerin semavi dinlerde yasaklanmış olması ve bu birlikteliklerden olma çocukların birçok toplum tarafından gayri meşru ve kabul edilemez bulunması nedeniyle bu şekilde dünyaya gelen çocuklar çoğunlukla terk edilmekte veya öldürülmektedir.² Avrupa'da 17. ve 20.yy arasındaki çocuk terkinin temel nedenlerinden biri gayri meşru birliktelik sonucu yapılan doğumlar olmuştur (Fuchs 1992; Morel 2003, akt. Delaunay, 2011). Aynı şekilde, 17. yüzyılda buluntu evlerinde bakılan çocukların önemli bir kısmını bu şekilde dünyaya gelen çocuklar oluşturmuştur (Delaunay, 2011).

Antik Yunanda, çocukların yasal olarak öldürülmesine izin veren yaklaşımın bir benzeri, modern dönemde kürtaj adı altında yürütülmektedir. Günümüzde, dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunda gebeliğin yasal olarak sonlandırılmasına izin verilmektedir. Kuşkusuz bazı zorunlu durumlarda (örneğin annenin hayatının tehlikede olması) gebeliğin sonlandırılmasına başvurulabilir. Zorunlu durumlar haricinde, hamilelikten başlayarak çocukların yaşama hakkına keyfi olarak son verilmesinin çocuk hakları ile bağdaşmadığı düşünülmektedir. Bu anlamda, Antik Yunanda, çocukların yasal olarak öldürülmesine izin veren uygulamalar ile modern dönemde gebeliğin keyfi olarak sonlandırılmasına izin veren yöntemlerin birbirinden çok farklı olmadığı düşünülmektedir. Modern dönemde kullanılan kavramlar, olayın vahametini ortadan kaldırmamaktadır. Bu bağlamda, günümüzde yasal kürtaj oranlarına bakılmasında fayda görülmektedir. Avrupa İstatistik Ofisinin, hamileliğin ilk döneminde, sağlık veya başka nedenlerle gebeliğin yasal olarak sonlandırılmasına ilişkin verileri Tablo 1' de yer almaktadır.³

¹ Çin Halk Cumhuriyeti'nde 1979 yılından 2016 yılına kadar devam eden tek çocuk politikası, nüfus artışının önlenmesi amacıyla uygulanmıştır.

² infanticide/öldürme kavramı, bir yaş altı çocukların öldürülmesini ifade etmektedir. Infanticide kavramının bir alt kategorisi olan neonaticide ise, yeni doğan bir çocuğun doğumdan sonraki 24 saat içerisinde öldürülmesidir (Liem ve Koenraadt, 2008; Porter ve Gavin, 2010; Resnick, 1969, 1970, akt. Ellonen, Kääriäinen, Lehti ve Aaltonen, 2015).

³ Kürtaj istatistikleri ile ilgili olarak ülke bazında daha güncel veriler bulunmakla birlikte tabloda yer alan ve kürtaj oranları yüksek olan bazı ülkelere (Örneğin Rusya) ait verilerin sonraki yıllarda Avrupa İstatistik Ofisinin kayıtlarında bulunmaması ve toplam kürtaj sayıları konusunda daha fazla veriye sahip olması nedeniyle 2013 – 2018 yılları arasındaki veriler tercih edilmiştir. Tabloda aynı şekilde veri akışının çeşitli nedenlerle yapılamadığı yıllar boş bırakılmıştır.

Tablo 1. Yasal Kürtaj Sayısı

Yasal Kürtaj Sayısı (Legally induced abortions)						
Ülke	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Almanya	102.802	99.715	99.237	98.721	101.209	100.986
Arnavutluk	:	5.572	5.619	:	1.000	1.147
Azerbaycan	27.892	27.220	27.452	34.569	34.569	36.141
Belarus	31.206	29.797	29.217	27.467	25.249	23.305
Belçika	:	:	:	:	:	:
Birleşik Krallık	:	:	197.906	197.659	:	:
Bulgaristan	29.505	28.145	27.782	26.412	24.287	23.437
Çek Cumhuriyeti	22.714	21.893	20.403	20.406	19.415	18.298
Danimarka	15.073	15.097	:	:	:	:
Ermenistan	:	11.892	11.104	10.448	10.006	10.404
Estonya	5.777	5.154	4.889	4.475	3.997	14.367
Finlandiya	10.120	9.780	9.441	9.387	9.332	8.598
Gürcistan	38.018	:	33.377	29.641	24.937	22.733
Hırvatistan	3.161	3.020	3.002	2.520	2.416	2.558
İspanya	108.690	:	94.188	:	94.123	95.917
İsveç	:	:	:	:	:	:
İsviçre	10.137	9.990	10.054	10.085	9.863	10.263
İtalya	100.342	95.400	:	84.874	:	76.044
İzlanda	:	:	:	:	1.044	1.049
Letonya	5.557	5.318	4.802	4.366	3.917	3.636
Litvanya	5.353	5.231	4.735	4.502	4.294	3.590
Macaristan	34.891	32.663	31.176	30.439	28.496	26.941
Moldova	:	:	:	:	:	:
Montenegro	:	943	980	763	637	:
Norveç	:	:	:	:	:	:
Polonya	745	970	1.040	1.098	1.057	1.076
Portekiz	:	16.762	16.652	15.959	15.492	14.928
Romanya	86.432	78.371	70.885	63.518	56.238	52.318
Rusya	1.012.399	929.963	:	:	:	:
Sırbistan	:	:	:	:	10.378	9.982
Slovakya	11.105	10.582	10.058	9.390	9.082	9.039
Slovenya	4.011	:	3.682	3.736	3.529	3.474
Ukrayna	:	116.104	:	:	94.665	86.678
Toplam	1.665.930	1.559.582	717.681	690.435	589.232	656.909

Kaynak: Avrupa İstatistik Ofisi, Yasal Kürtaj Göstergeleri

Tablo 1 incelendiğinde, sadece Rusya'da 2013 yılında 1 milyon; toplamda ise 1,5 milyonun üzerinde kürtajın gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ergen gebelik oranlarının yaygın olduğu Birleşik Krallık'ta ise 2015 yılında yaklaşık 200000 kürtaj yapılmıştır. Tabloda bütün ülkelere ait veri bulunmamakla birlikte 2018 yılında 656.909 kürtaj gerçekleşmiştir. Avrupa İstatistik Ofisinin verileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yıllık yasal kürtaj sayısının 2 milyon civarında olduğu söylenebilir.

Antik Yunan dönemi ve İslamiyet öncesi bazı Arap toplumlarının yanı sıra modern dönemde de özellikle yoksulluk ve evlilik dışı ilişkiler gibi nedenlerle çocukların yaşama haklarının ellerinden alındığı görülmektedir. Bu durum, çağlar değişse de toplumsal sorunların ve insan hakları ile bağdaşmayan uygulamaların fazla değişmediğini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde, Ortaçağ'dan itibaren terk edilen çocukların hayatını kurtarma iddiasıyla Katolik Kilisesi tarafından hayata geçirilen buluntu kutusu sistemi ve çocuk terkinin yaygınlığı ele alınacaktır.

BULUNTU KUTUSU SİSTEMİ VE ÇOCUK TERKİNİN BOYUTU

Çalışmamızın bundan önceki bölümünde ifade edildiği üzere, çocuklar farklı nedenler ve yöntemlerle tarih boyunca terk edilmek durumunda kalmıştır. Terk edilen çocuklara hizmet vermek amacıyla ilk kuruluş bakım modeli Avrupa’da dördüncü yüzyılda oluşturulmuştur. Ebeveynleri tarafından terk edilen çocukların korunması ve bakımı için benzer bir kuruluş beşinci yüzyılda, kilise tarafından Fransa’nın Arles şehrinde; 12. yüzyılda ise, Fransa’nın Montpellier kentinde özellikle terk edilen bebeklerin bakımı için bir kuruluş açılmıştır (Burnstein, 1981).

On ikinci yüzyıldan başlayarak yoksulluk ve evlilik dışı gayri meşru ilişkiler, kitlesel çocuk ölümleri ile sonuçlanmıştır. Kilise tarafından evlilik dışı ilişkilerin yasaklanması ile birlikte evlilik dışı ilişki sonucu hamile kalan kadınlar ve aileler ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Bekâr annelik, günah sayıldığından, bu tür ilişkiler kabul edilmemiştir. Ortaçağ’da kürtaj yöntemi yasadışı, tehlikeli ve hamileliği sonlandırmada güvenilir bulunmadığından, genç kadınların çoğu o dönem çocuklarını öldürmüş veya ölüme terk etmiştir (Engel, 2012; Ransel, 1988, akt. Sanger, 2006).

Katolik Kilisesi, bebeklerin hayatlarını ve ruhlarını kurtarmak amacıyla 12.yy’da buluntu kutusu/çarkı olarak isimlendirilen yeni bir kuruluş sistemini tanıtmıştır. Ortaçağ’da buluntu kutuları, annelere yeni doğan çocuklarını “güvenli” bir şekilde terk etme imkânı sağlamıştır. Buluntu kutuları iki nedenden dolayı kurulmuştur: ilk olarak anneler veya çocuğun bakım sorumluluğunu taşıyan kişilere, çocuklarını “ortada bırakmamak” için toplumun fark etmeyeceği şekilde terk etme; ikincisi ise çocuk öldürme suçu anlamında geriye suç teşkil eden bir unsurun bırakılmamasıydı. Kilise, çocukların öldürülmesini ve onları terk etmeyi günah ve ahlaki olmayan bir eylem olarak değerlendirdiği için, buluntu kutuları yöntemiyle bir çözüm sağlamış oluyordu (Engel, 2012).

Engel’in (1912) aktarımlarına göre, bazı yetkililer açıkça “fuhuşa bulaşmış kadınları” çocuklarını kiliseye terk etmeleri için teşvik etmiştir. Suç teşkil eden çocuk terki bu şekilde, yasal bir transfere dönüşmüştür. Çocukların buluntu kutuları dışında bir yere terk edilmesi ise, cezalandırılan bir eylemdi. Buluntu kutularına terk edilen çocukları, büyütme sorumluluğu kilisede olduğu için, kilise tarafından aşamalı olarak terk edilen çocuklar için kuruluşlar açılmıştır. İstenmeyen çocuklar, gizli bir şekilde bu kuruluşlara teslim edilmiştir. Buluntu kutuları yüzyıllar boyunca gizli çocuk terkinin genel yöntemi olmuştur.

Buluntu kutuları kiliselere monte edilmiştir. Gece vakitlerinde, anneler bebeklerini buluntu kutularına yerleştirip, çark şeklindeki bu kutuyu kilisenin içine çevirirlerdi. Buluntu kutusu, sonrasında kilisenin içine doğru döner, çocuk alınır ve vaftiz edilirdi. Evlilik dışı bir çocuğun varlığından bu yöntemle sakınılarak, ailenin onurunun korunacağına; çocuğun ruhu, vaftiz yoluyla kurtarıldığından dolayı da annenin suç işlemediğine inanılıyordu (Chicago Üniversitesi, 2019; Sanger, 2006).

Çocuk terki, Rönesans’tan 19.yy’ın ortalarına kadar Avrupa’da artarak devam etmiş ve aşamalı olarak bebek öldürmenin yerini almıştır. Bu dönem aynı zamanda meşru çocuk terkinin arttığı,

buluntu evlerinin arttığı ve buluntu çocuklardaki yüksek ölüm oranları ile dikkat çekmiştir (Chicago Üniversitesi, 2019).

Buluntu kutularına terk edilen çocuklar, buluntu yurtlarına (foundling hospitals⁴) kabul edilmiştir. Buluntu yurtlarında, en temel temizlik tedbirleri dahi ihmal edilmiş ve koşullarının yetersizliği nedeniyle buluntu yurtları eleştiri konusu olmuştur. Buluntu yurtlarındaki bebek ölüm oranları, %60 ile %95 oranları arasında gerçekleşmiştir (Engel, 1912).

On sekizinci yüzyılda “çukurlara, çöp yığınlarına ve kanalizasyonlara atılan bebek cesetleri, Avrupa'nın her tarafında yaygın bir şekilde” yaşanmıştır (Ransel, 1988, akt. Sanger, 2006). 18.yüzyılın sonları ile 19.yüzyılın başlarında, Paris, Milan ve Avrupa'nın diğer büyük şehirlerinde terk edilen çocuk sayısı, şehirdeki toplam doğumların %20'sinden daha fazla olmuştur (Fuchs, 1984, akt. Harrison, 2008). 19.yy ortalarında Madrid, Dublin ve Varşova'da bütün bebeklerin beşte biri, Milan'da çocukların üçte biri, Prag'ta 5'te 2'si ve Viyana'da ise yarısı terk edilmiştir (Kertzer, 1988, akt. Sanger, 2006).

1800'lerin ortasında sadece İtalya'da, 1200 buluntu kutusu faaliyet göstermiş ve batı Avrupa'nın tamamında bu tür kuruluşlara yüz binlerce çocuk terk edilmiştir. Bu şekildeki buluntu kutularına bırakılan çocuklardaki ölüm oranı 1870'lere kadar sarsıcı şekilde artarak %65 oranında olmuştur (Chicago Üniversitesi, 2019; Sanger, 2006).

Fuchs (2009), 1800'lü yıllarda *sadece Paris'te* yıllık ortalama 4,500 çocuğun terk edildiğini ve bu sayının şehirdeki toplam doğumların %10 ila %18'ini teşkil ettiğini aktarmaktadır. Fransa'da 1833 yılında, Paris'te 4,803 çocuk olmak üzere ülke genelinde 164,319 çocuk terk edilmiştir (Fuchs, 1983).

Fransa'da, bebeklerini terk eden kadınların çoğu bekâr olup kız ve erkek çocukları kabaca aynı oranda terk edilmiştir. 1830 yılında, terk edilen çocuk sayısı en üst noktaya ulaşarak Fransa'daki bütün doğumların %5'ine ulaşmıştır. 1850'lerde, çocukların terk edilmesine imkân veren uygulama ortadan kaldırılmıştır. 1871'den sonra hükümet, anneleri çocuklarını korumaları yönünde teşvik etmiştir (Chicago Üniversitesi, 2019).

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'daki buluntu yurtları ve buluntu kutularının büyük bir kısmı kapatılmış (Engel, 1912), bekâr annelerin çocuklarının babasını dava etme hakkı (çocuğun baba tarafından tanınması veya nafaka talep etme) güçlendirilmiş ve çocuk terkine daha az rastlanmıştır (Hunecke, 1991; Bardet ve Faron 1996, akt. Mignot, 2019).

Engel (1912), buluntu kuruluşlarının tarihinde “buluntu çocukların asker, denizci veya sömürge öncüleri” olarak yetiştirilmesi düşüncesinin yaygın olduğunu ifade etmektedir. Engel (1912), buluntu çocukları orduda, özellikle de deniz askeri olarak kullanmak isteyen ilk kişinin Napolyon olduğunu;

⁴ Foundling hospitals kavramı, Türkçe diline yetimhane, buluntu veya yetiştirme yurdu olarak uyarlanabilir. Bu çalışmada, foundling hospitals kavramının karşılığı olarak buluntu yurtları tercih edilmiştir. Buluntu yurtları, yetim ve buluntu çocuklara hizmet vermiştir.

Napolyon'un bu amaçla Fransız büyükşehirlerinin idari bölgelerinin her birinde, buluntu kutularına sahip buluntu yurtlarının açılması için çok çaba gösterdiğini ve aynı zamanda ele geçirdiği birçok ülkede bu tür kuruluşların kurulmasını sağladığını aktarmaktadır.

Buluntu kutuları modern dönemde, bebek kutusu adıyla faaliyet göstermekte olup çalışmanın devamında bebek kutusunun yanı sıra Batı ülkelerinde çocuk terki ile mücadelede ön plana çıkan güvenli liman yasaları ve anonim doğum uygulamalarına yer verilmiştir.

MODERN DÖNEMDE ÇOCUK TERKİNİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK STRATEJİLER

Ortaçağ'dan 19.yy sonlarına kadar çocuk terkinin önlenmesi için uygulanan buluntu kutuları yöntemi 20.yy'da Avrupa ülkelerinden başlayarak küresel ölçekte birçok ülkede tekrar faaliyet göstermeye başlamıştır. Bebek kutuları adıyla yeniden hizmet vermeye başlayan yöntem ile çocukların yasal olarak terk edilmesine imkân tanınmaktadır. Klier vd. (2013) göre, Avrupa'da çocuk terki ve yeni doğan bebeklerin öldürülmesi olgusu ile mücadelede, bebek kutuları ve anonim doğum olmak üzere iki temel önleyici strateji bulunmaktadır. "Bebek kutuları" ve "anonim doğum" uygulamaları ile birçok açıdan benzerlik taşıyan diğer bir uygulama ise ABD'de uygulanan güvenli liman yasalarıdır (Sanger, 2006).

Bebek kutuları, anonim doğum ve güvenli liman yasalarının temel olarak aynı mantıkla kurgulandığı söylenebilir. Her üç uygulama, çocukların güvensiz olarak bir yere terk edilmesinin önüne geçmeyi ve çocukların güvenli bir yere bırakılmasını sağlamak suretiyle çocukların yaşama hakkını teminat altına alma iddiasıyla hareket etmektedir. Üç uygulama da, çocukların anonim olarak terk edilmesine ve annenin kimlik bilgilerinin gizli tutulmasına imkân tanımaktadır. Anne istemediği sürece, kimlik bilgilerini paylaşmak zorunda değildir.

Bebek Kutuları

Bebek Kutusu, Avrupa ülkelerinde yaygın olarak 'Baby Hatch' kavramı ile ifade edilmekle birlikte Almanya'da 'Babyklappe', Hindistan'da 'elektronik beşik/electronic cradles', Slovakya'da 'güvenli yuvalar/safety nests' ve Afrika'da 'bebek kutusu/baby bins' kavramı kullanılmaktadır (Browne, Chou ve Whitfield, 2012).

Bebek kutuları, yeni doğmuş bebeklerin öldürülmesini ve bebek terkini önlemek amacıyla zor durumdaki annelere ve kadınlara bir seçenek olarak 1999 yılında Almanya'da tekrar uygulamaya konulmuştur. Bebek kutuları, ilk olarak Almanya'da Katolik Kadınlar Refah Hizmetleri tarafından yürütülen çalışma kapsamında belirlenen personele çocuğun teslim edilmesiyle başlatılmıştır. Sonrasında ise 2000 yılında, 'SterniPark' refah kurumu tarafından Almanya'nın Hamburg şehrindeki bir hastaneye bebek kutusu monte edilmiştir. Almanya'da sonraki yıllarda bebek kutuları, ülkenin her tarafında yaygınlaşmıştır (Coutinho, Krell ve Bradna 2011; SterniPark, 2022).

Almanya'ya paralel olarak 1999 yılında ABD'nin Texas Eyaletinde ve Berea Baptist Kilisesi'ne bağlı Umut Kapısı Çocuk Misyonu (Door of Hope Children's Mission) tarafından Güney Afrika'nın Johannesburg şehrinde bebek kutuları açılmıştır (Bartels, 2012; Rosenberg, 2016).

Günümüzde bebek kutuları uygulaması dünyanın birçok ülkesinde (Almanya, Fransa, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Çin, Polonya, İsviçre, İtalya, ABD, Kanada, Japonya, Rusya, Hindistan, Malezya, Pakistan vb.) görülebilmektedir (Klier vd., 2013). Çalışmada daha önce ifade edildiği üzere, terk çocuklara yönelik hizmetlerin planlanması ve yürütülmesinde Katolik Kilisesi güçlü bir aktör olarak yer almış ve bu rolü günümüze kadar devam etmiştir.

Bebek kutuları, Avrupa ülkelerinde genellikle hastanelere monte edilmektedir. Yeni doğan çocuklarını istemeyen anneler, bebek kutusundaki düğmeye basmakla birlikte kutunun kapağı açılmakta ve anneler bebeği kutuya koyduktan sonra otomatik alarm aracılığıyla hastane personeline haber verilmektedir. Anneler, sekiz hafta içinde çocuğunu geri alma talebinde bulunmazsa, çocuk evlatlık verilmek üzere işlemlere başlanmaktadır. Terk olayı, özellikle bebekler ve küçük yaş grubu çocuklarda yaşanmaktadır (Sherr & Hackman, 2002; Flidrova, 2004, akt. Brown, Chou ve Whitfield, 2012; Klier vd., 2013).

AB üyesi, 11 ülkede bebek kutuları uygulaması bulunmasına rağmen (Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, İtalya, Letonya, Litvanya, Polonya, Portekiz ve Slovakya) bu ülkelerin %55'inde bebek kutularına terk edilen çocuklarla ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır (Browne, Chou ve Whitfield, 2012). Benzer şekilde, ABD' de konuya ilişkin ulusal düzeyde toplanan bir veri bulunmamaktadır (Bartels, 2012). Bebek kutuları ile ilgili olarak ulusal veriler bulunmadığı (Mueller ve Sherr, 2009) için, uygulamanın çocukların hayatını kurtarma anlamında ne kadar "etkili" olduğu konusunda çok az bilgi bulunmaktadır.

Anonim Doğum

Çocuk terkinin diğer bir şekli olan anonim doğum yönteminde, annelerin sağlıksız ortamlarda doğum yapmalarının önlenmesi ve bebek ölümlerinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Anonim doğum yasaları, bazı Avrupa ülkelerinde uygulamaya konulmuş olup kadınlara hastanelerde anonim olarak doğum yapma ve kadınların çocuklarını evlatlık olarak vermeleri halinde herhangi bir hastane ücreti ödemediği muaf tutulmalarına imkan veren bir düzenlemedir (Klier vd., 2013). Anonim doğum, anne ve çocuk arasındaki kimlik bağlarının kopmasına yol açmaktadır. Ayrıca, annenin çocuğunu evlatlık vermeye razı olması koşuluyla masraflardan muaf tutulması da bir nevi çocuk terkinin teşviki anlamına geldiği söylenebilir.

Anonim doğum ile ilgili kapsamlı düzenlemeler Fransa'da yapılmıştır. Fransa'da anneler kendilerini tanıtıcı herhangi bir bilgi ve belge sunmaksızın anonim olarak hastanede doğum yapıp bebeklerini evlatlık vermek üzere terk edebilmektedir. Doğum yaptığı andan itibaren anne çocuğunu hastaneye terk edip anonim kalabilmektedir; anne istemediği sürece kendisi ile iletişim kurulmamaktadır. Fransa'da çocuğun anne ve babası ile ilgili bilgiler gizli tutulmaktadır (Browne, Chou ve Whitfield,

2012). Anonim doğum, Fransız devrimi sırasında 28 Haziran 1793 yılında Fransa'da uygulanmıştır. Anonim doğum hakkı, Napolyon iktidarı döneminde tekrar yürürlüğe girmiştir (Klier v.d., 2013).

Ebeveyn sorumluluklarından vazgeçme uygulamasının tarihi, Fransa'da 19.yy'a uzanmaktadır. 1804 tarihli Fransız Medeni Kanunu, yetkililer tarafından çocuğun soy bağının sorgulanmasını yasaklamıştır. Bunun sonucu olarak, erkekler gayri meşru birliktelik sonucu dünyaya gelen çocuklarını büyütme sorumluluğundan kurtulma imkânı elde etmiştir. Aşağı yukarı aynı tarihlerde, Fransa'daki bütün hastaneler terk çocukları alabilecek şekilde düzenlenmiştir. Bu kanunlar, evlilik öncesi ilişkileri sert bir biçimde değiştirmiş, gayrimeşruluğu ve çocuk terkini büyük ölçekte teşvik etmiştir. 1816'da Paris'teki doğumların %40'ı evlilik dışıydı ve bu çocukların %55'i terk edilmiştir. 1820 yılında bu şekilde terk edilen çocukların %78'i ölmüştür (Evlilik dışı doğumların çoğunluğu genç kadınlara ait olup bu kişiler Paris'in dışında yaşayan ve hamile olduktan sonra tanınmamak için Paris'e gelen insanlardı) (Fernández-Villaverde, Greenwood ve Güner, 2014).

1941 yılında Vichy Hükümeti tarafından Fransa Medeni Kanun'un 341.maddesi ile kadınlara "doğum X kişisi tarafından yapılmıştır/childbirth under X" şeklinde hak tanınmıştır. Bu düzenleme, Fransa'da kadınlara hastaneye girişlerinde kişisel bilgilerini "X" olarak kaydetme, doğum yapma ve ebeveyn sorumluluklarından vazgeçme imkânı vermektedir. Anonim doğum yöntemi ile dünyaya gelen çocuklar, iki aylığına bir kuruluşa yerleştirilmektedir. Bu iki aylık süre içerisinde anne fikrini değiştirip çocuğunu geri alma imkânına sahiptir. İki aylık sürenin tamamlanması ile birlikte çocuk evlat edindirme hizmeti için gerekli koşulları tamamlamakta ve anne ile çocuk arasında herhangi bir yasal bağ artık kurulamamaktadır (O'Donovan, 2002).

Fransız Medeni Kanunu'nda 1804 ve 1941 tarihinde yapılan düzenlemeler, anne - babalara soy bağının sorgulanmayacağı teminatını vermiş ve aynı zamanda ebeveynlik sorumluluklarından vazgeçme imkânını tanımıştır.

Fransa'da bir anne hastaneye girip anonim doğum yapmak istediğini ifade ettiğinde, sağlık personeli anneyi kişisel bilgilerini kapalı bir zarfın iç kısmına; bebeğin bilgilerini ise dış kısmına yazması konusunda teşvik etmektedir. Bu zarf, Kişisel Kökenlere Erişimi Ulusal Konseyi tarafından muhafaza edilmekte ve zarf ancak çocuğun veya yasal temsilcilerinin talebi halinde açılabilir. Bu durumda, Kişisel Kökenlere Erişim Ulusal Konseyi anne ile irtibata geçmek suretiyle annenin anonim kalmaya devam etme veya bilgilerini erişime açma kararı doğrultusunda hareket etmektedir. Doğum sürecinde, anne tarafından bu bilgilerin sağlanması gönüllülük esasına dayalıdır (Henrion, 2003, akt. Browne, Chou ve Whitfield, 2012: 17). Anne eğer kişisel bilgilerini bu şekilde sunarsa, çocuk annesini öğrenme imkânına kavuşabilir. Ancak, burada karar merciinin anne olduğu gerçeği göz önüne alındığında annenin istememesi veya bilgilerini doğum sürecinde sunmaması halinde çocuk soy bilgisine hiçbir şekilde ulaşamamaktadır.

Lüksemburg 1993 yılında, İtalya 1997 yılında ve Avusturya 2001 yılında anonim doğum uygulamasına geçmiştir (Klier v.d., 2013). Almanya ise, 2014 yılında Hamile Kadınlara Yardım ve

Güvenli Doğum Yasası ile birlikte belirli bir zorluktan dolayı kimliğinin bilinmesini istemeyen annelere anonim doğum yapma hakkı tanınmıştır (Almanya Çocuk Hakları Birleştirilmiş Beşinci ve Altıncı Periyodik Raporu, 2020).

“Güvenli Liman” Yasaları

Çocuk terki anlamında bebek kutuları ve anonim doğum uygulamasının başka bir türü, “safe haven infant protection” yasaları adı altında ABD’de uygulanmaktadır.⁵

Güvenli liman yasaları (safe haven law), annelere bebeklerini hastane, itfaiye merkezi, polis merkezi, evlat edindirme kurumu ve acil durum merkezleri gibi belirlenen yerlere terk etmelerine imkân tanımaktadır. ABD’de bu hukuki düzenlemeler vasıtasıyla anneler, adli takibat korkusu taşımaksızın çocuklarını yukarıda ifade edilen “güvenli merkezlere/safe haven” terk edebilmektedir (Sanger, 2006; Stenzel, 2009; Bartels, 2012). Annenin yanı sıra çocuğun yasal sorumluluğunu taşıyan kişiler de çocuğu terk edebilmektedir (Evan B. Donaldson Adoption Institute, 2003, akt. Browne, Chou ve Whitfield, 2012: 25 – 26).

Güvenli liman yasalarında vurgulanması gereken en önemli noktalardan biri anonim kalma hususudur. Söz konusu yasalarda annelere, kimlik bilgilerinin gizli kalacağı teminatı verilmektedir. Aynı şekilde, çocuklarını terk ettikten sonra kendileri ile iletişime geçilmesi noktasında da ebeveynlerden kendilerini tanıtıcı herhangi bir bilgi talep edilmemektedir (Donnelly, 2009). Anneleri teşvik etmek ve rahatlatmak amacıyla hiçbir yanlış yapmadıkları vurgulanmaktadır. Çocuğun terk edilmesi nedeniyle anneye dokunulmayacağı şu sözlerle ifade edilmektedir: No shame (utanma yok). No blame (suçlama yok). No Names (isim yok) (Sanger, 2006). Fransa’daki anonim doğum uygulamasına benzer şekilde, güvenli liman yasalarıyla annelere veya çocuğun yasal sorumluluğunu taşıyan kişilere soy bağının sorgulanmayacağı teminatı verilmektedir.

ABD’de ilk güvenli liman yasası 1999 yılında Teksas’ta başlamış; 2008 yılında ise uygulama 50 eyaletin bütününe yayılmıştır. Günümüzde bu yasalar aracılığıyla ABD’nin bütün eyaletlerinde, yaşları 3 günden 1 yaşına kadar olan bebeklerin anonim olarak hastanelere, sağlık merkezlerine, polis merkezlerine, itfaiye merkezleri ile 911 acil yardım hattındaki tıbbi personele ve kilise çalışanlarına terk edilebilmesine imkân veren düzenlemeler yapılmıştır (Ayres, 2009; Bartels, 2012; Donnelly, 2009; Rosenberg, 2016; Stenzel, 2009). Çocuklar bu şekilde terk edildiklerinde, genellikle belirli bir süre için koruma altına alınır. Anneler bu süre içerisinde çocuğunu geri alma talebinde bulunabilir. Çocukların koruma altındaki geçirdikleri süre eyaletler arası farklılık

⁵ Güvenli liman uygulaması, hukuki bir düzenlemeden öte bir girişim olarak başlamıştır. Uygulama, trajik bir olay sonrasında faaliyete geçmiştir. Anne ve anneannenin yeni doğan çocuklarını istemedikleri için tuvalette boğarak öldürmeleri üzerine, anne ve anneanne yargılanmıştır. Bir televizyon muhabiri, bu olay üzerine mahkeme heyetine çocuğun sağlıklı olarak hastaneye teslim edilmesi halinde yargılamadan feragat edip etmeyeceğini sormuştur. Mahkemenin öneriyi uygun bulması ile birlikte, muhabir Alabama sağlık yetkilileri ve hastane personeli ile görüşmüş ve bunun sonucunda 1998 yılı Kasım ayında “Yeni Doğanlar İçin Gizli Güvenli Merkezi” uygulanmaya başlanmıştır (Stenzel, 2009). Güvenli liman yasaları, ABD’de oldukça ilgi çekmiş ve basında “Bebek Musa Yasaları” olarak da anılmıştır (Sanger, 2006).

göstermektedir. Bazı eyaletlerde bu süre 14 gün iken bazı eyaletlerde 60 gündür. Ancak, bütün eyaletler annelere çocuklarını geri alma imkânı tanımamaktadır. Bu sürenin tamamlanması ile birlikte çocuklar evlatlık verilmek üzere işlemlere başlanmaktadır. Anne çocuğu bu şekilde terk ettikten sonra, anne istemedikçe kendisi ile iletişime geçilmemektedir. Birçok vakada, yetkililer bebeği anneden aldıklarında anneye bebeğin önemli sağlık bilgilerinin bilinmesini sağlayacak bir anketi doldurmalarını ister, ancak anneler bu anketi yanıtlamak zorunlu değildir (Browne, Chou ve Whitfield, 2012; Sanger, 2006).

Güvenli liman yasaları, çocukların güvensiz bir yere terk edilmesini önlemeyi, çocukların yaşama hakkını güvence altına almayı ve yeni doğan çocukların öldürülmesini engellemeyi amaçladığını iddia etmektedir (Donnelly, 2009; Sanger, 2006). Sanger'e (2006) göre, güvenli liman yasalarının altındaki temel düşünce, kadınlara ancak doğru teşviklerin/hakların tanınması suretiyle yeni doğan çocukların öldürülmesinin önüne geçilebileceğidir. Güvenli liman yasalarını destekleyen güçlü bir eğilim olmasına karşın, uygulama çocuğun ve babanın haklarını ihlal etmesi açısından eleştiriye tabi tutulmaktadır. Anne, çocuğu babanın bilgisi ve onayı olmaksızın anonim olarak terk ettiğinden dolayı babanın hakları ihlal edilmektedir (Stenzel, 2009).

Annenin, babadan habersiz olarak anonim bir şekilde çocuğu terk etmesi nedeniyle, babanın çocuğunu öğrenme hatta baba olup olmadığını öğrenme imkânı dahi kalmamaktadır. Aynı şekilde, çocuğun uluslararası sözleşmelerle teminat altına alınan hakları (kimliğinin korunması, anne ve baba ile yaşama hakkı, yakınlarını bilme hakkı gibi) ihlal edildiğinden dolayı güvenli liman yasaları tartışma konusu olmaktadır.

Güvenli liman uygulaması çocuk terkinin teşvik ettiği, anne ve çocuğun geleceğini korumadığı ve çocuğunu terk etmeyi düşünen annelere yardım sunmadığı gerekçesiyle eleştiriye uğramıştır/uğramaktadır. Bunun yanında, uygulama siyasiler tarafından da eleştirilmiş ve Hawaii'de 2003 yılında Eyalet Başkanı tarafından "uygulamanın birçok olumsuzluğa yol açma riski, annenin bebekle ilgili asgari düzeyde dahi bilgi sunmaması veya bebeğin anneye ait olup olmadığı konusunda bir kanıt aranmaması nedeniyle çocuğun sağlığının tehlikeye gireceği, baba ve geniş ailenin haklarının ihlal edildiği" gibi gerekçelerle veto edilmiştir. Buna rağmen, 2007 yılında bahse konu veto geçersiz kılınmış ve Hawaii Eyaletinde kapsamlı bir güvenli liman yasasını yürürlüğe girmiştir (Stenzel, 2009).

TARTIŞMA

Anonim çocuk terkine yönelik tartışma temel olarak iki noktada yoğunlaşmaktadır: İlki, çocuklarına ciddi oranda zarar verme riski bulunan veya çocuklarını güvensiz bir yere terk etme durumunda bulunan "umutsuz" annelere bir çıkış yolu göstermek suretiyle çocukların hayatını kurtarmak; ikincisi ise çocukların soybağı hakkıdır. Anonim çocuk terkinin savunanlar yaşam hakkının, soybağını öğrenme hakkından daha öncelikli olduğunu savunurken; muhalifler bu uygulamaların çocuğun,

ebeveynlerin ve geniş ailenin haklarını çok yönlü ihlal ettiğine inanmaktadır (Willenbacher, 2004; Hancock, 2008; akt. Browne, Chou ve Whitfield, 2012).

Anonim çocuk terki durumunda, annenin onay vermemesi halinde çocukların kimlik ve sağlık bilgilerine ulaşılamaması çocuklar açısından birçok güçlüğü içinde barındırmaktadır. İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre, kimliğin şekillenmesinde kişinin kökenini bilmesi önem arz etmekte olup evlat edinilen çocuklar geçmişini öğrenmeye ve anlamaya ihtiyaç duymaktadır (Neil, 2000, akt. Browne, Chou ve Whitfield, 2012: 24).

Bebek kutusu, anonim doğum ve güvenli liman yasalarını savunanlar, ısrarla çocuğun yaşama hakkı üzerinde durmakta ve yaşama hakkının bütün hakların temelini oluşturduğunu dolayısıyla bu modellerin devam etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Buna karşın, bu uygulamalara karşı çıkanların en önemli gerekçesi ise soybağı hakkıdır. Soybağı diğer bir deyişle kimliğin korunması hakkı, Birleşmiş Milletler [BM] Çocuk Hakları Sözleşmesi [ÇHS] (1989) ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinde teminat altına alınmıştır. Soybağının kurulması hakkı, temel haklardan biri olup bunun tesis edilmediği durumlarda, çocuğun ve anne-babanın, akrabaların birbirleri üzerindeki hakları ve sorumlulukları yerine getirilememektedir.

BM ÇHS başta olmak üzere uluslararası hukuk kurallarına göre, her çocuk anne ve babası tarafından korunma ve büyütülme hakkına sahiptir. Aynı şekilde, çocuğun geniş ailesi de (büyük anne ve baba başta olmak üzere diğer akrabalar) çocuğu tanıma ve onunla yaşama hakkına sahiptir. Çocuk terkinde, çocuk ile ilgili bütün kararların anneye bırakılması çocuğun, babanın ve geniş ailenin haklarının ihlal edilmesine neden olmaktadır. Fransa’da anonim doğum uygulaması, babanın bütün haklarını reddetmektedir. ABD’de eyaletlerin birçoğunda çocuk terkinde babanın aranması ile ilgili işlem yapılmamaktadır (Cooper, 2004; Hancock, 2008, akt. Browne, Chou ve Whitfield, 2012: 25). Çocuk bu durumda, anne ve babasının yanı sıra geniş ailesi ve yakınları ile yaşama hakkından da mahrum kalmaktadır.

Bebek kutuları, anonim doğum ve güvenli liman yasalarının BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınan birçok hak ile bağdaşmadığı yönünde kaygılar bulunmaktadır. Sözleşme ile teminat altına alınan çocuğun yüksek yararı (md.3), ana-babanın yönlendiriciliği ve çocuğun yeteneklerinin gelişimi (md.5), isim ve vatandaşlık hakkı (md.7), kimliğin korunması (md.8), ana-babadan ayırma (md.9), ana-babanın sorumlulukları (md.18) ve ihmal ve istismardan koruma (md.19) gibi birçok maddede yer alan hakları doğrudan veya dolaylı olarak ihlal edilmektedir.

BM Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK), bebek kutularının, çocukların anne ve babalarını tanıma ve onlarla ilişkilerini sürdürme hakkını ihlal ettiğini ileri sürmekte ve bebek kutuları uygulamasının yaygınlaşmasından endişe duymaktadır. BM ÇHK üyesi Maria Herczog bebek kutularının, çocukların ve annelerinin üstün yararı ile bağdaşmadığını ifade etmiştir. Herczog, bebek kutularının anneleri güvenli olmayan ve yaşamı tehdit eden koşullarda doğum yapmaya teşvik ettiğini iddia etmektedir (Meyer, 2012).

BM ÇHK, 2012 yılından sonra da farklı ülkelere (Vatikan, Almanya, Rusya, Polonya gibi) anonim çocuk terki konusunda benzer eleştirilerde bulunmuştur. BM ÇHK, “bebek kutuları” ile ilgili olarak, süregelen çocuk terkinden dolayı Vatikan’ı eleştirmektedir. Bu bağlamda, ÇHK, *Vatikan’ın Çocuk Hakları İkinci Raporuna İlişkin Sonuç Gözlemleri Raporu’nda (2014)*, çocukların anonim olarak terkinin birçok ülkede Katolik örgütler tarafından organize edilmesi nedeniyle kaygı duyduğunu ifade etmiştir.

BM ÇHK, *Almanya’nın Birleştirilmiş Üçüncü ve Dördüncü Ülke Raporuna İlişkin Sonuç Gözlemleri Raporu’nda (2014)* bebek kutuları uygulamasının çocuk hakları ile bağdaşmadığını ifade etmektedir. Komite, bu anlamda çocukların anonim bir şekilde terk edilmesine son verme ve alternatif yöntemler geliştirme yönünde ülkelere tavsiyede bulunmaktadır.

BM ÇHK, *Fransa’nın Çocuk Hakları Beşinci Periyodik Raporuna İlişkin Sonuç Gözlemleri Raporu’nda (2016)* “çocukların biyolojik ebeveynlerini ve kardeşlerini tanıyabilmesi için gerekli bütün çabanın gösterilmesini, bu anlamda ebeveynlerin bilgilerinin kayıt altına alınması ve dosyalanması için gerekli tedbirlerin alınmasını, Komite aynı zamanda biyolojik annenin istememesi halinde kimlik bilgilerinin gizli kalmasını sağlayan düzenlemenin kaldırılmasını ve annelerin anonim doğum yapmasına yol açan sorunların tespit edilmesi yönündeki çabalarını artırması” yönünde Fransız Hükümetine tavsiyelerde bulunmuştur. Aynı şekilde, Alman Etik Konseyi (2009), bebek kutularının kaldırılması yönünde çağrıda bulunmuştur (Werner, 2010, akt. Browne, Chou ve Whitfield, 2012: 25).

Anonim çocuk terki uygulamalarının, soybağının yanı sıra farklı sorunlara yol açtığı yönünde endişeler bulunmaktadır. Bu anlamda, çocuk terkinin cesaretlendirilmesi, alternatif aile bakımına müsaade edilmemesi, ebeveyn haklarının reddedilmesi ve hukuki menfaatlerin göz ardı edilmesi gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Mueller ve Sherr, 2009). Öte yandan, bebek kutularına terk edilen çocuklarla ilgili sağlıklı veri tabanlarının olmaması, çocukların kimliklerine ve ebeveynlerine ulaşmalarını engellediği gibi “kayıp” bir neslin oluşmasına da neden olmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde önceleri ibadet mekânlarının önüne terk edilen çocuklar, modern dünyada yasal düzenlemeler çerçevesinde anonim olarak terk edilmektedir. Anonim çocuk terki modelleri, “çocukların hayatını kurtarma, çocukların yüksek yararı” düşüncesinden hareketle başlatılmasına ve yürütülmesine rağmen uygulama tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

SONUÇ

Geçmiş binlerce yıl öncesine uzanan çocuk terki, günümüzde de bütün toplumlarda az veya çok devam eden bir olgudur. Yoksulluk ve gayri meşru ilişkiler başta olmak üzere ebeveynlerin psiko-sosyal ve bilişsel durumu, çocuğun sağlık durumu ve cinsiyeti gibi birçok faktör çocuk terki ile sonuçlanabilmektedir.

Çocukların terk edilmesi ve öldürülmesinde temel faktörlerden biri olan yoksulluk korkusunun günümüze değin artarak devam ettiği ve ülkelerin nüfus politikalarını etkilediği söylenebilir. Modern dönemde, yoksulluk kaygısından kaynaklı nüfus politikaları nedeniyle milyonlarca çocuk ebeveynleri tarafından terk edilmiş veya öldürülmüştür.

Antik Yunan'da, "deforme" olan çocuklar yasal olarak öldürülürken; "normal" çocukları öldürme eylemi ise ebeveynin hakkı olarak görülmüştür. Günümüzde ise dünyanın birçok ülkesinde, gebeliğin sonlandırılması, yasal düzenlemeler çerçevesinde kişilere hak olarak tanınmıştır. Modern dönemde, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin hukuki düzenlemeler ile birlikte istenmeyen, "deforme" olarak düşünülen, engelli olacağı değerlendirilen veya gayri meşru ilişki sonucu oluşan çocuklar, terk edilmekte veya öldürülebilmektedir. Küresel ölçekteki yasal kürtaj verilerine bakıldığında, milyonlarca çocuğun hayat hakkının elinden alındığı söylenilebilir. Bu anlamda, Antik Yunan dönemindeki yaklaşımlar ile modern dönem uygulamalarının birbirinden çok farklı olmadığı değerlendirilmektedir.

Katolik Kilisesi tarafından çocuk terki ve ölümlerinin önüne geçilmesi amacıyla on ikinci yüzyıldan itibaren Batı ülkelerinde başlatılan buluntu kutusu yöntemi ile günümüzde aynı amaçlarla faaliyet gösteren güvenli liman yasaları ve anonim doğum yöntemi tartışma konuyu olmaya devam etmektedir. Çocukların yaşama hakkının bütün haklardan öncelikli olduğu savunanlar, anonim çocuk uygulamalarını desteklerken anonim çocuk terkine karşı çıkanlar, mevcut stratejilerin annelere etkili hizmet sunmadığını, anneleri çocuk terki konusunda teşvik ettiğini, çocukların soybağını kopardığını, çocukların, babaların ve geniş ailenin haklarını çok yönlü ihlal ettiğini öne sürmektedir.

Sonuç olarak, çocuk terkinin önlenmesine yönelik stratejilerde sorunun temel nedenlerine inilmediği için çocukların terk edilmesini veya öldürülmesini önleyecek kalıcı çözümler geliştirilememiştir. Bunun yanında, geliştirilen stratejiler anne, baba, çocuk, geniş aile ve toplum açısından çok yönlü ihlallere yol açmaktadır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Almanya Çocuk Hakları Birleştirilmiş Beşinci ve Altıncı Periyodik Raporu (2020). Erişim adresi:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fDEU%2f5-6&Lang=en

Ayres, S. (2008). Kairos and safe havens: The timing and calamity of unwanted birth. *Wm. & Mary J. Women & L.*, 15, 227.

Avrupa İstatistik Ofisi (2020). Yasal Kürtaj Oranları. Erişim adresi: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?wai=true&dataset=demo_fabort

Bartels, L. (2012). Safe haven laws, baby hatches and anonymous hospital birth: Examining infant abandonment, neonaticide and infanticide in Australia. *Criminal Law Journal*, 36, 19-37.

Erişim adresi: <https://www.researchgate.net/publication/256041395>

Birleşmiş Milletler (1989). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*.

Birleşmiş Milletler (2014). *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin Almanya'nın Birleştirilmiş Üçüncü ve Dördüncü Ülke Raporuna İlişkin Sonuç Gözlemleri Raporu*. Erişim adresi: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fDEU%2fCO%2f3-4&Lang=en

Birleşmiş Milletler (2014). *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin Vatikan'ın İkinci Raporuna İlişkin Sonuç Gözlemleri*. Erişim adresi: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fVAT%2fCO%2f2&Lang=en

Birleşmiş Milletler (2016). *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin Fransa'nın Beşinci Periyodik Raporuna İlişkin Sonuç Gözlemleri Raporu*. Erişim adresi: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fFRA%2fCO%2f5&Lang=en

Browne, K., Chou, S., ve Whitfield, K. (2012). Child abandonment and its prevention in Europe. The University of Nottingham. Erişim adresi: <https://www.crin.org/en/docs/MANUAL%20OF%20GOOD%20PRACTICE.Pdf>

Burnstein, M. H. (1981). Child abandonment: Historical, sociological and psychological perspectives. *Child psychiatry and human development*, 11(4), 213-221.

Canan, İ. (1981). *İslamda Çocuk Hakları. İstanbul: Er-Tu Matbaası*.

Chicago Üniversitesi (2019). *The Child: An Encyclopedic Companion. Çocuk Terki ve Çocukların Öldürülmesi*. Erişim adresi: https://www.press.uchicago.edu/books/TheChild/Child_pages_1-10.pdf%20

Coutinho, J., Krell, C., ve Bradna, M. (2011). *Anonyme Geburt und Babyklappen in Deutschland Fallzahlen, Angebote, Kontexte*. Dt. Jugendinst..

Delaunay, V. (2011). Improving knowledge on child abandonment and care in Africa: A demographic contribution to the achievement of child protection. *African Population Studies*, 25(1).

Donnelly, D. K. (2009). Nebraska's Youth Need Help-But Was a Safe Haven Law the Best Way. *U. Miami L. Rev.*, 64, 771.

Ellonen, N., Kääriäinen, J., Lehti, M., ve Aaltonen, M. (2015). Comparing trends in infanticides in 28 countries, 1960–2009. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 16(2), 175-193.

Engel, S. (1912). *The Elements of Child-protection*. Macmillan.

Feng, W., Gu, B., ve Cai, Y. (2016). The end of China's one-child policy. *Studies in family planning*, 47(1), 83-86.

Fernández-Villaverde, J., Greenwood, J., & Guner, N. (2014). From shame to game in one hundred years: An economic model of the rise in premarital sex and its de-stigmatization. *Journal of*

- the European Economic Association*, 12(1), 25-61.
- Fuchs, R. G. (2009). Magistrates and mothers, paternity and property in nineteenth-Century French courts. *Crime, Histoire & Sociétés/Crime, History & Societies*, 13(2), 13-26.
- Güvenli Liman Yasaları (2018). Erişim adresi:<http://safehaven.tv/states/>
- Harrison, H. (2008). "A penny for the little Chinese": the French Holy Childhood Association in China, 1843–1951. *The American Historical Review*, 113(1), 72-92.
- Howden, D., ve Zhou, Y. (2014). Unintended Consequences of China's One-Child Policy.
- Jiang, Q., Li, S., Feldman, M. W., ve Sánchez-Barricarte, J. J. (2012). Estimates of missing women in twentieth century China. *Continuity and change*, 27(3).
- Johnson, K., Banghan, H., ve Liyao, V. (1998). Adoption in China. *Population and Development Review*, 24(3), 469-510.
- Klier, C. M., Grylli, C., Amon, S., Fiala, C., Weizmann-Henelius, G., Pruitt, S. L., vd. (2013). Is the introduction of anonymous delivery associated with a reduction of high neonaticide rates in Austria? A retrospective study. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 120(4), 428-434.
- Meyer, J. (2012). Erişim adresi: https://www.jewishworldreview.com/0712/baby_boxes.php3#.YeFpdNBBYUI
- Mignot, J. F. (2019). Child adoption in western europe, 1900–2015. In *Clometrics of the Family* (pp. 333-366). Springer, Cham.
- Mueller, J., ve Sherr, L. (2009). Abandoned babies and absent policies. *Health Policy*, 93(2-3), 157-164.
- O'Donovan, K. (2002). "Real" mothers for abandoned children. *Law and Society Review*, 347-378.
- Overmyer, M. (2019). Erişim adresi: <https://religionunplugged.com/news/2019/5/29/what-the-pro-life-movement-looked-like-in-the-12th-13th-century>
- Rosenberg, W. (2016). The illegality of baby safes as a hindrance to women who want to relinquish their parental rights. In *Selected issues in modern jurisprudence* (pp. 157-167). Athens Institute for Education and Research.
- Ryznar, M. (2012). A Crime of Its Own: A Proposal for Achieving Greater Sentencing Consistency in Neonaticide and Infanticide Cases. *USFL Rev.*, 47, 459.
- Sanger, C. (2006). Infant safe haven laws: Legislating in the culture of life. *Colum. L. Rev.*, 106, 753.
- Serahsî, Ş. (2015). el-Mebsût 10.Cilt. Editor: Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit. İstanbul: Gümüşev Yayınları
- Shang, X., ve Wu, X. (2003). The changing role of the state in child protection: the case of Nanchang. *Social Service Review*, 77(4), 523-540.
- Stenzel, P. (2009). Safe Haven Laws and the Indian Child Welfare Act: Conflicting Laws and Policy Goals Leave Indian Children at Risk. *Child. Legal Rts. J.*, 29, 1.
- SterniPark (2022). 12 Jahre Babyklappe – über 270 neugeborene Leben gerettet. Pressrelease. Erişim adresi: http://www.sternipark.de/fileadmin/content/PDF_Upload/PR/12-04-

05_SterniPark_Presseerklaerung_12_Jahre_Babyklappe.pdf

Yale Üniversitesi (2019). Erişim adresi: <https://yaleglobal.yale.edu/content/out-wedlock-births-rise-worldwide>

Yaman, F. (2020). *Çocuk terkinin karanlık yüzü tarihsel süreç ve modern dönemdeki uygulamalar*. Konya: Çizgi Kitabevi

Tiefenbrun, S., ve Edwardsm Christie, J. (2008). Gendercide and the cultural context of sex trafficking in China. *Fordham Int'l LJ*, 32, 731.

Türk Ceza Kanunu (2004, 12 Ekim). *Resmi Gazete* (Sayı: 25611). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Zuhaylî, V. (1994). İslâm Fıkhı Ansiklopedisi (Cilt VII). *İstanbul: Feza Yayıncılık*.

